

*Restaurování omítek fasády severovýchodní strany presbytáře a východní strany oratoře se sakristií
kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Maršově
květen – srpen 2011*

ZÁVĚREČNÁ RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA

Restaurování omítek fasády severovýchodní strany presbytáře a východní
strany oratoře se sakristií kostela Nanebevzetí Panny Marie
v Horním Maršově

(květen – srpen 2011)

**KRÁLOVÉHRADECKÝ
KRAJ**

Realizováno za finanční podpory Královéhradeckého kraje.

Restaurování omítek fasády severovýchodní strany presbytáře a východní strany oratoře se sakristií kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Maršově

I. Lokalizace památky :

Okres : Trutnov

Obec : Horní Maršov

Adresa : Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Bližší určení místa popisem : Původně luteránský kostel s věží a dvěma předsíněmi je součástí hřbitovního areálu obehnaného zdí. Jde o podélnou trojlodní orientovanou stavbu s emporami, západní věží, vystupující sakristií a oratoří na severní straně a polygonálním presbytářem.

II. Údaje o památce :

Architekt : Karlo Valmadi

Sloh a datace : renesance (manýrismus) 1603 – 1608, dle letopočtu vytesaném na sloupu západní empory.

Předchozí známé stavební zásahy : viz. Štěpán Stráský – „Průvodní zpráva k historickému vývoji, Vrchlabí 1974“; Pavel Klimeš – Miloslav Klimeš – „Stavebně historický průzkum, Horní Maršov 2002“

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP : 3536

III. Údaje o akci :

Vlastník : obec Horní Maršov, 5420 26 Horní Maršov

Investor : obec Horní Maršov, 5420 26 Horní Maršov

Závazné stanovisko :

Termín akce : květen – srpen 2011

Zhotovitel : Miroslav Bodanský, Boňecko I/264, Zlín, 760 01, IČO: 67019293,

povolení MK ČR č. j. 7426/97

Magda Bodanská, Boňecko I/264, Zlín, 760 01, IČO: 70819106,

povolení MK ČR č. j. 3328/2000

IV. Údaje o dokumentaci :

Počet a umístění dokumentace : Dokumentace byla zhotovena ve dvou paré v tištěné podobě a v digitální kopii.

1. - obec Horní Maršov, 5420 26 Horní Maršov, 2. - PÚ Pardubice.

Počet stran textu : 7

Počet fotografií : 57

Použitá literatura : Štěpán Stráský Průvodní zpráva k historickému vývoji, Vrchlabí 1974

Pavel Klimeš – Miloslav Klimeš, Stavebně historický průzkum, Horní Maršov 2002

Barbora Dvořáková, Sakrální architektura Horního Maršova, Olomouc 2003

Krkonoše Podkrkonoší, Muzeum podkrkonoší Trutnov, Trutnov 1983

Fotografie zhotovil: Miroslav Bodanský, Magda Bodanská

Zprávu zhotovil: Miroslav Bodanský, Magda Bodanská

Tato zpráva je chráněna zákonem č. 121/2000 Sb. o autorských právech.

V. Popis objektu :

Kostel je postaven převážně z místního kamene – ruly. Stavba je charakteristická svou rustikálností - průměrná tloušťka zdí se pohybuje kolem 150 cm.

Hranolovitá věž má na západní straně jednoduchý kamenný portál, kterým se přes předsíň pod věží původně vcházelo do kostela. V ose portálu se v dolní části věže nacházejí dvě okénka – nepravidelné kulaté a nad ním obdélné okno s dřevěným překladem. Plochá fasáda věže je dále členěna vpadlými obdélnými poli - panelážemi (vždy po dvou nad sebou na třech stranách věže). V nejvyšším patře je věž prolomena čtyřmi vysokými okny do zvonice ukončenými segmentovými oblouky a opatřenými dřevěnými žaluziovými okenicemi. Pod prohnutou jehlancovou střechou s šindelem probíhá oblounová římsa. Na východní straně se nad střechou lodi nachází malé segmentové okno.

Loď a presbytář jsou členěny úzkými lomenými okny zasazenými ve hlubokých špaletách. K jižní části kostela byly přistavěny dvě pravouhlé předsíně (jedna k jižní straně lodi, kterou se nyní vchází do kostela a jedna k jižní straně věže). Na severní straně jsou stopy po ubouraném schodišti na oratoř a po odstraněné kapli sv. Anny. Loď a presbytář jsou kryty vysokou sedlovou střechou, nad kněžištěm zvalbenou. Krytina střechy je šindelová. Nad presbytářem je osmiboký sanktusník.

Polygonální presbytář je pod střechou ukončen jednoduchou oblounovou římsou, která je totožná s římsou na věži. Na severní straně presbytáře vystupuje oratoř se sakristií. Na východní straně oratoře se sakristií jsou stopy po odstraněném kamenném schodišti do sakristie.

VI. Průzkum :

V roce 2003 byl na plášti kostela proveden orientační průzkum omítek, který bylo nutné před započítím restaurování rozšířit.

V roce 2005 byl proveden rozšířený restaurátorský průzkum z lešení zaměřený na severní a západní stranu věže a následně provedena kompletní oprava pláště na těchto stranách. V roce 2006 byla opravena fasáda jižní a východní strany věže, v roce 2007 proběhla oprava fasády severní strany lodi kostela a v roce 2008-2009 oprava fasády jižní strany lodi kostela. V roce 2010 byla provedena oprava jihovýchodní části presbytáře. Provedené průzkumy, které předcházely samotným opravám, zmapovaly stav a rozsah nejstarší dochované omítkové vrstvy a dalších hodnotných vrstev, zjistily jejich povrchovou úpravu, barevnost a členění. Na základě těchto nálezů se pak postupovalo při rekonstrukci omítek.

V roce 2011 byl proveden rozšířený restaurátorský průzkum z lešení na severovýchodní části presbytáře a východní straně oratoře se sakristií. Všechny nálezy týkající se omítek jsou shodné s nálezy na severní a jižní části fasády lodi.

VII. Nálezová zpráva :

Na převážně kamenném zdivu (záklenek okna je cihlový) se nachází renesanční omítka – jedná se o jednovrstvou, pevnou, světle šedou omítku s malou distribucí zm s velmi vysokým obsahem vápna (velké množství nerozmíchaných částic). Renesanční fasáda byla členěna v horní části pod římsou vodorovně probíhajícím bílým pásem s rytými linkami (viz. foto č.22, 23, 33, 34). Okna byla rámována bílými paspartami kombinovanými s hrubě upravenou omítkou v okolních plochách (viz. foto č.43-46). Vodorovný pás pod římsou, okenní pasparty i vnitřní plocha okenních špalet byly kletovány a opatřeny bílým vápenným nátěrem (viz. foto č.50). Okolní plochy s hrubou omítkou měly pravděpodobně okrový nátěr. Na několika místech byly patrné hranice navázání původních omítek vzniklé pravděpodobně na

rozhraní jednotlivých pater lešení. V horní části vnějšího pláště presbytáře byly nalezeny stopy po odstraněné lunetové římsě (viz. foto č.22).

Fasáda byla pravděpodobně v 18. století barokně upravena. Princip střídání hladkých prvků s hrubým povrchem v plochách zůstal zachován, navíc však bylo členění obohaceno o svislé lisény a skladba vodorovných pásů pod římsou byla pozměněna. Na renesanční omítku byl nejprve v tenké vrstvě nanesen štuk (nahnědlý, hrubozrný s vysokým podílem pojiva), a to pouze v místech nového členění - lisény, pás pod římsou (viz. foto č.23, 37, 38). Povrch štku byl upraven dřevem. V polích byla doplněna stříkaná omítka probarvená dřevěným uhlím a drcenou struskou (viz. foto č.38, 39). Tato omítka se nejlépe zachovala v dolní části východní strany oratoře se sakristií (viz. foto č.24, 25). Během této barokní úpravy byly využity některé renesanční prvky, které tak zůstaly pohledové (pás pod římsou a okenní špalety s paspartami), které byly z vnější části zúženy o 2-4 cm překrytím stříkanou omítkou. Barevnost barokní fasády byla pravděpodobně šedo-bílá (bílé iluzivní architektonické prvky s probarvenou stříkanou omítkou). Na této omítce se nachází několik bílých vápenných nátěrů a dále již jen novější vrstvy omítek vysprávkového charakteru bez jakéhokoliv členění. Stratigrafie vrstev (viz. foto č.33-39).

Pod střechou se nachází jednoduchá oblounová římsa, která se tvarem i charakterem omítky shoduje s korunní římsou na věži – jedná se pravděpodobně o úpravu provedenou po požáru v pol. 19. Století (viz. foto č.22). Je zajímavé, že se tato římsa nachází pouze v rozsahu presbytáře (na severní a jižní straně lodi nebyla nalezena).

Na několika místech fasády byly nalezeny čtvercové otvory, ve kterých se nacházely více či méně degradované části dřeva (viz. foto č.28, 29, 31) – pozůstatek po ukotvení lešení při stavbě kostela.

Na východní straně oratoře se sakristií se nacházejí dvě menší okna s pískovcovými ostěnicemi, která byla podle nalezených zbytků štku a vápenných nátěrů původně překryta omítkou a na ni provedeno rámování (viz. foto č.32). Ve středu dolního okna je pravděpodobně původní ozdobný kovaný trn, který slouží jako mříž (viz. foto č.25). V dolní části fasády na této straně se na omítkách nacházely otisky po stříšce, která pravděpodobně kryla později odstraněné kamenné schodiště do sakristie (viz. foto 1-4). Vzhledem k tomu, že tvar této stříšky je na východní straně oratoře se sakristií kopírován barokním členěním – vznikla tato stříška se schodištěm pravděpodobně při úpravách kostela po požáru roku 1740. Na této fasádě byla přibližně v polovině výšky trojúhelníkové plochy nad římsou objevena v původní renesanční omítce hluboká nepravidelná rýha, jejíž původ je nejasný (viz. foto č.51). Samotná římsa zde nesla známky výrazných zásahů (ve výšce cca 0,5 m pod římsou zde byly původní omítky nahrazeny cementovými vysprávkami (viz. foto č.6, 47) a v rohu u presbytáře zbytky původní omítky naznačovaly mírné vyklenutí směrem k římsě (viz. foto č.30) – je možné, že se jedná o známky dřívější existence lunetové římsy. Pod zkosením střechy byly původní omítky z důvodu úpravy střechy nedochované (viz. foto č.7).

VIII. Stav před restaurováním :

Stav pláště se v důsledku dlouhodobé expozice v tvrdých klimatických podmínkách nacházel v havarijním stavu. Původní členění fasády postupným zvětráváním a opravami nerespektujícími originál zcela zmizelo. Pokročilá eroze materiálu se projevovala především v soklových partiích (viz. foto č.1-4, 18-20), kde omítky zcela chyběly nebo byly nahrazeny cementovými vysprávkami.

V záklencích oken se ve zdivu vyskytovaly hluboké trhliny, které většinou postupovaly až ke korunní římsě (viz. foto č.10). Hluboké trhliny se nacházely také pod okny na východní straně oratoře se sakristií (viz. foto č.8, 41, 42).

Renesanční omítka se na restaurované ploše dochovala přibližně na čtyřiceti procentech. Její povrch byl z větší části degradovaný, v původním stavu se zachoval pouze na některých místech kletovaných

prvků (pásky pod střechou, římsou, ve špaletách oken), hrubě upravená renesanční omítka se dochovala nejlépe na východní straně oratoře se sakristií v dolní části fasády.

Na této omítce se místy dochovaly fragmenty omítek barokních (svíslé liseny, vodorovné členění pod střechou a lokálně fragmenty stříkané omítky) - (viz. foto č. 38-39). Barokní omítky byly velmi nesoudržné a narušená přilnavost způsobila jejich oddělování a odpadávání ve velkých krách (viz. foto č. 12).

Renesanční a barokní vrstvy byly zčásti překryty novějšími omítkami. Tam, kde vysprávky časem odpadly, zůstala originální omítka odhalená a její povrch byl výrazně zvětralý. Vysprávky svým charakterem nerespektovaly originál, jejich povrch byl neupravený, hrubý a v důsledku kopírování nerovného zdiva výrazně zvlněný. Většina vysrávek vykazovala v důsledku vysokého obsahu cementu nadměrnou pevnost.

Oblounová římsa pod střechou byla na několika místech porušená.

Ve špaletách oken a místy i v čelních plochách fasády se nacházelo množství degradovaných druhotných nátěrů, které se od podkladu odlupovaly (viz. foto č. 13-14).

Na kamenných ostěních oken byly fragmentárně dochovány velmi degradované vápenné nátěry (viz foto č.15). Samotná pískovcová ostění byla lokálně (především v oblasti spár) degradovaná.

Na severní straně presbytáře pod střechou se z původní železné kotvy dochoval pouze trn se závitkem (železná destička s maticí chyběly) - (viz foto č.36).

IX. Postup restaurátorských prací :

1. Odstranění a redukce druhotných omítek

Po vymezení originálních (renesančních a barokních) omítek se přistoupilo k odstranění nebo redukci vysrávek. Originální omítky byly odhaleny v maximální možné míře. Tam, kde došlo k propojení nadměrně pevných vysrávek s degradovanými původními (renesančními a barokními) omítkami a kde by při odstraňování hrozila jejich ztráta, byly vysprávky ponechány.

V soklových partiích byly cementové druhotné omítky odstraněny a spáry vyčištěny z důvodu plánované aplikace sanační omítky. Degradované vápenné nátěry byly v plochách okenních špalet a z povrchu pískovcových ostění šetrně odstraněny.

2. Odstranění biologického napadení a čištění

K odstranění řas a lišejníků byla v plochách bez originálních omítek k mechanické redukci nejprve použita tlaková voda. Po hrubém vyčištění byl na povrch nástřikem aplikován sanační biocidní prostředek (Imesta PQW). Po předepsané době účinnosti byl povrch očištěn pomocí kartáčů a následně byl proveden závěrečný oplach. V místech fragmentů původních omítek bylo čištění provedeno ručně s použitím malých kartáčků.

3. Zpevnění omítek

Fragmenty originální omítky byly ve hmotě zpevněny jednosložkovým organokřemičitým zpevňovačem (Imesta OH 75). Aplikace byla provedena nástřikem do nasycení. Po předepsané technologické pauze byly okraje uvolněných originálních omítek obtmeleny vápennou maltou (2,5 dílů písku : 1 díl vápna). Obnovení přilnavosti omítek k podkladu bylo provedeno injektáží směsi na bázi hydraulického vápna (Ledan LD3).

5. Ošetření kovových prvků na fasádě (kotvy, ozdobný kovaný trn v dolním okně na východní straně oratoře se sakristií)

Z povrchu kovových částí byly nejprve odstraněny korozní produkty pomocí ocelového kartáče, povrch byl potom natřen odrezovacím prostředkem, základovou barvou na kov a na závěr upraven nátěrem černé kovářské barvy Alkiton.

4. Rekonstrukce zdiva

Rekonstrukce lokálně chybějícího kamenného zdiva byla provedena stejným materiálem (kamenem) s použitím vápenno-cementové zdící malty (poměr vápna a bílého cementu viz. tabulky). Místa s cihlovým nebo smíšeným zdívkem byla doplněna cihlami pomocí zdící malty. Trhliny v záklencích oken byly vyloženy dubovými klínky.

5. Tmelení a rekonstrukce původního členění

Vzhledem ke zcela zvětralé, otevřené struktuře většiny původního povrchu, který již nebylo možné prezentovat, bylo rozhodnuto stejně jako na ostatních plochách fasády o celkovém převrstvení erodovaných ploch jemným štukem a k provedení rekonstrukce, vycházející z barokního členění (dva vodorovné pásy pod římsou, svislé pilastry a pasparty oken v kombinaci s barevně odlišenými plochami). V provedení rekonstrukce bylo rozhodnuto dodržet původní technologii úpravy pomocí dřevěného hladítka a obarvení povrchu vápenným nátěrem tónovaným přírodními pigmenty do čerstvé omítky.

Rekonstrukce členění se přesně řídila nalezenými fragmenty rytých linek.

V přízemí byl proveden bílý sokl, který kopíruje tvar terénu.

Pískovcová ostění byla nejprve vyspravena vápenno-cementovým tmelem a následně spolu s plochami okenních špalet převrstvena vápenným štukem.

Na základě zkušeností z předešlých etap restaurování fasády a po kladné zkušenosti z předcházejících dvou let bylo za účelem dosažení větší pevnosti rozhodnuto o nahrazení hydraulického vápna Tradical 80 hydraulickou přísadou metakaolin Mefisto L05.

Při samotném tmelení a rekonstrukci bylo postupováno následujícím způsobem:

Nerovnosti ve zdivu, vzniklé jeho degradací, byly nejprve vyrovnány zdící maltou. Na vyrovnané zdivo byla mírně pod úroveň originálního povrchu natažena vápenná jádrová omítka v síle cca 1-4 cm s hydraulickou příměsí (složení viz. jádrová omítka).

V soklové části byla do výšky cca 150 cm natažena vápenno-cementová omítka se sanační přísadou Ravenit WDP.

Na závěr byl povrch tmeľů i původní omítky přetažen jemným štukem (složení viz. štuk), který byl zatažen dřevěnými hladítky.

Po zavaznutí byla provedena rekonstrukce ryté kresby pomocí kovových hrotů a na konec cca 5 hodin po nanesení omítky byl povrch obarven lazurním vápenným nátěrem okrového a bílého odstínu (složení viz. okrový a bílý vápenný nátěr). Do nátěrů byla přidána akrylátová disperze Primal SF016. Vzhledem k neuspokojivému barevnému výsledku po vyschnutí štuku byl povrch barevně korigován lazurním vápenným nátěrem s přídavkem akrylátové disperze Primal SF016.

Složení jednotlivých malt:

Spárovací a zdící malta:

*vápno	bílý cement	**písek
2 díly	0,5 dílu	6 dílů

Pozn.:* vápno bylo hašené z jemně mletého vápna z Mokré cca 10 týdnů před použitím.

** písek – hrubozrný betonářský (nepřesátý)

Jádrová omítka:

*vápno	**metakaolin	***písek
--------	--------------	----------

*Restaurování omítek fasády severovýchodní strany presbytáře a východní strany oratoře se sakristií
kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Maršově
květen – srpen 2011*

1 díl	0,125 dílu	3 díly
-------	------------	--------

Pozn.:* vápno bylo hašené z jemně mletého vápna z Mokré cca 10 týdnů před použitím.

**metakaolin – Mefisto L05 (charakteristika viz. Příloha č. 1)

*** písek – betonářský přesátý přes síto $\varnothing$ – 6 mm

Štuk:

*vápno	** metakaolin	***písek
1 díly	0,125 dílů	2,5 dílů

Pozn.:* vápno bylo hašené z jemně mletého vápna z Mokré cca 10 týdnů před použitím.

**metakaolin – Mefisto L05 (charakteristika viz. Příloha č. 1)

*** písek – žlutý maltový písek přesátý přes síto $\varnothing$ – 2,5 mm

Sanační omítka:

*vápno	bílý cement	Ravenit WDP	**písek
2 díly	0,5 dílu	1-2% hm pojiva	6 dílů

Pozn.:* Vápno bylo hašené z jemně mletého vápna z Mokré cca 10 týdnů před použitím.

** písek – betonářský přesátý přes síto $\varnothing$ – 6 mm

6. Hydrofobizace

Hydrofobizace byla provedena nástřikem hydrofobizačního roztoku (Imesta IW 290).

7. dokumentace

Postup restaurátorských prací byl podrobně dokumentován. Restaurátorská zpráva včetně fotodokumentace je vyhotovena ve dvou tištěných paré a digitální kopii.

